

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
Харковиної Євгенії Григорівни
«МИСТЕЦТВО КИЛИМАРСТВА ПОЛТАВЩИНИ XVIII –
ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТЬ В ХУДОЖНІЙ КУЛЬТУРІ УКРАЇНИ», подану на
здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю
26.00.01 – теорія та історія культури

Завдання збереження національної спадщини, проблеми взаємодії традицій та інновацій були і залишаються пріоритетними в українській мистецтвознавчій науці. Актуальність представленої до захисту праці Євгенії Григорівни Харковиної пояснюється необхідністю аналізу, систематизації, опису зразків килимарства Полтавщини від витоків до сучасних форм, а також важливістю узагальнення практик майстрів у художньо-естетичних та функціональних аспектах.

Мета дослідження полягала в комплексному вивченні традицій мистецтва килимарства Полтавщини у контексті художньої культури України XVIII – початку XXI століть. За результатами тривалого періоду виконання завдань дослідження – польових розвідок осередків килимарства Полтавщини, опрацювання наукових і візуальних джерел, дисертантка дослідила і представила цей вид рукотворного мистецтва як самобутнє і унікальне явище, окреслюючи передумови розвитку, еволюцію, провідні центри, технологічні та художні особливості виготовлення, типологію, сучасну специфіку.

Опрацювання тексту і автореферату дисертації, публікацій з висвітленням її основних результатів дає підстави стверджувати, що всі викладені позиції *наукової новизни є виваженими і обґрунтованими*; особливо слід відзначити аналіз історико-культурних, соціально-економічних, мистецьких та естетичних чинників розвитку художньої системи полтавських килимів, а також визначення особливості генези й еволюції мистецтва килимарства Полтавщини у художній культурі України.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, визначається:

– вагомим науково-теоретичним підґрунтям, що складають праці істориків-джерелознавців, культурологів, фахівців музейної і культурної спадщини, мистецтвознавчої експертизи, дослідників килимарства, українського фольклору, символіки та орнаментики;

– значним обсягом джерельної бази: збірки Національного музею українського народного декоративного мистецтва, Національного музею історії України, Полтавського художнього музею (галереї мистецтв) ім. М. Ярошенка, Полтавського краєзнавчого музею ім. В. Кричевського, Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини у м. Переяславі-Хмельницькому, Національного центру народної культури «Музей Івана Гончара» у м. Києві, Національного музею народної архітектури та побуту України «Пирогове», Харківського художнього музею, Харківського історичного музею ім. М. Сумцова, Дніпровського національного історичного музею ім. Д. Яворницького, музейних установ Білорусі, Молдови, Росії, Польщі, Болгарії, Чехії, Франції, Канади, США; фактологічні матеріали з інвентарних книг і карток, паспортів предметів; матеріали польових досліджень у м. Решетилівка, Зіньків, с.м.т. Опішня, Диканька та ін.;

– методологією дослідження, що спирається на загальнонаукові принципи історизму, наукової достовірності та всебічності, культурологічний, мікро-історичний і мистецтвознавчий підходи із застосуванням онтологічного, аксіологічного, крос-культурного, типологічного методів, а також методи мистецтвознавчого аналізу щодо композиційної будови, принципів формотворення та пластичного моделювання, оздоблення, колористики і стилістики килимів;

– опрацюванням і введенням до наукового обігу відомостей щодо полтавських килимів XVIII ст. зі збірок музеїв України;

– ґрунтовним аналізом художньо-образних, технологічних, технічних, особливостей килимів Полтавщини (понад 120 творів, представлених у додатку А.3, А.4).

Наукові пошуки і результати викладено у логічну структуру: дисертація містить 4 розділи, список використаних джерел, додатки; обсяг основного тексту – 216 с., загальний обсяг – 237 с.

Сформульовані об'єкт і предмет дослідження цілком відповідають порушеній проблематиці. Аналізуючи ступінь розробленості теми у науковій літературі, дисертантка наводить праці вітчизняних вчених, присвячені як вузьким аспектам творчості, пов'язаним із килимарством, ткацтвом, художніми промислами і народним мистецтвом, так і дослідженням явищ і реалій української художньої культури на тлі загальноєвропейських процесів.

Надзвичайно доречним у рамках представленого дослідження є поданий понятійно-категоріальний апарат, оскільки вузька специфічна термінологія килимарства (зокрема, поняття «кобер», «коц», «ліжник», «полавник», «коци» та ін.) є маловідомою сьогоденним митцям і шанувальникам народного мистецтва.

Традиції килимарства України Є. Харковина розглядає в історико-культурному вимірі (розділ 2), звертається до спадщини різних народів, вказує на вплив культури давньогрецьких міст Північного Причорномор'я, значення кавказьких, індійських, візантійських, персидських, османських впливів на формування технік, колірних і орнаментально-сюжетних композицій в українському килимарстві. Значна увага приділяється аналізу спадщини українського бароко, напрацювань західноєвропейських країн в контексті історичних стилів, однак основне місце у розділі відведено аналізу спадщини традиційних осередків та локальних центрів розвитку мистецтва килимарства, що зосереджувалися у містах Миргород, Кременчук, Лубни, Полтава, Зіньків, Решетилівка, селища Диканька, Великі Будища, Великі Сорочинці, Опішня, Нові Санжари, Гриньки, Градизьк.

Технологічні та художньо-образні особливості виготовлення полтавських килимів розглянуто у розділі 3. Викладено основні техніки ткання (виділено шість основних технік), технології підготовки матеріалу для основи виробу, особливості фарбування пряжі. Важливим етапом дослідження є типологізація творів. Авторка спирається на типологію др. пол. XX ст. А. Жука з визначенням трьох основних груп килимів за призначенням (народні, панські, церковні); відстежує основні композиційні прийоми у творах арабескового, медальйонного, картушеподібного, геральдичного типів, прослідковує мотиви квітів, букетів, вазонів, лаврових вінків, гірлянд, будинків, рогу достатку, пташок тощо.

У розділі 4 авторка приділяє увагу стилістичним векторам взаємодії килимарства Полтавщини зазначеного періоду зі світовими центрами ткацтва, виділяє у полтавських килимах риси бароко, рококо, класицизму, ампіру, модерну та ін., вказує на множинність, розмаїття форм, багатообразність і варіативність місцевої культурної традиції. Акцентовано увагу на діяльності майстерень і артілей м. Решетилівка, на збірці килимів Полтавського краєзнавчого музею.

Висновки ґрунтовно відбивають результати виконаного дослідження. У підсумку авторка констатує проблемні питання: руйнація матеріально-технічної бази решетилівської фабрики художніх виробів, втрата робочих місць більшістю майстрів, і як наслідок – ускладнення спадкоємності унікальних традицій майстрів килимарства. Дисертантка висловлює також і оптимістичні сподівання на розвиток і відродження даної галузі, пов'язуючи їх із діяльністю решетилівського художнього ліцею, а також родинних мистецьких династій.

Безумовним досягненням роботи є аналітичні таблиці у додатку, що унаочнюють типологію, техніки ткацтва, асортимент продукції килимарських виробництв Полтавщини, мотиви оздоблення, композиційні та колористичні особливості килимів.

Слід також особливо відзначити обізнаність дисертантки щодо специфічної термінології килимарства, орієнтацію в техніках, матеріалах, розмаїтті орнаментальних мотивів, тонкошах процесу створення килиму, а також подачу матеріалу в контексті історичних подій і реалій кожного з етапів побутування полтавського килимарства.

Високо оцінюючи представлену до захисту роботу, слід зупинитися на деяких дискусійних аспектах і запитаннях:

1. Ілюстративний ряд з розмаїтими зразками полтавських килимів слід було би доповнити репродукціями творів живопису з килимом у просторі полотна, а також фотографіями, які демонстрували би образність і його застосування в інтер'єрі; це сприяло би висвітленню функціонального аспекту килимарства і підтверджувало би тезу авторки «...в утилітарних речах навколишнього світу людина намагається втілити вирази свого внутрішнього всесвіту, у візерунках оберегів домівки віддзеркалити власні мистецькі уподобання й естетичні пріоритети» (с. 18 дис.);

2. У висновках на с. 211 дисертації та с. 9 автореферату зазначається «Загальна чисельність творів періоду кінця XVIII – другої половини XIX століть сягає понад 1000 творів різного стану збереженості». Виникають запитання: скільки з цих творів опрацьовано авторкою? Зразки яких музейних збірок дозволили поглибити типологію полтавських килимів, виявити специфіку мистецьких технологій?

3. При згадуванні імен науковців у тексті роботи авторка у деяких випадках наводить їх наукові ступені, що не передбачено дисертаційними вимогами і перевантажує текст.

Висловлені побажання, запитання і зауваження не применшують значення представленої праці, яка стверджує цінність мистецтва килимарства і є своєчасним і суттєвим внеском у мистецтвознавчу науку.

Повнота викладу основних положень дисертації підтверджується опублікованими 6 працями, із них 4 – у фахових наукових виданнях МОН України, 2 – у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз, а також апробаціями на 5 міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях. Автореферат за структурою і змістом відповідає вимогам, відображає основні положення, результати і висновки дослідження, є ідентичним тексту дисертації.

Загальний висновок про відповідність роботи вимогам МОН України. Аналіз дисертації, автореферату та публікацій засвідчив:

- дисертація Харковиної Є.Г. є самостійно виконаною, завершеною працею, яка містить нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують актуальну проблему дослідження килимарства Полтавщини як самобутнього феномену художньої культури України;

- результати дослідження мають практичне значення і можуть бути використані для підготовки наукових видань і навчальних курсів з історії української культури і традиційних видів мистецтва, слугувати методологічним і наочним підґрунтям у справі відродження та розвитку художнього килимарства.

Отже, дисертація «Мистецтво килимарства Полтавщини XVIII – початку XXI століть в художній культурі України» за структурою, змістом, новизною і обґрунтованістю наукових положень і висновків відповідає паспорту спеціальності 26.00.01 – теорія та історія культури та пп. 9,14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Кабінетом Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р., а її автор – Євгенія Григорівна Харковина заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата мистецтвознавства.

Доктор мистецтвознавства,
професор кафедри
художнього моделювання костюма
Київського національного університету
технологій та дизайну

Т.Ф. Кротова

Київський національний
університет
технологій та дизайну
Ім'я Стефаніка
03.04 - 30/1130
30 04 21